

Z kroniki naukowej

WSPÓLPRACA POLSKICH I CZECHOSŁOWACKICH HISTORYKÓW PRAWA W LATACH 1945—1960

Współpraca historyków prawa Polski i Czechosłowacji posiada stare tradycje, sięgające okresu dwudziestolecia. Kontynuowana była również po II wojnie światowej, zwłaszcza przez prof. Z. Wojciechowskiego w środowisku poznańskim. Już w pierwszym tomie wydawanego w Poznaniu „Czasopisma Prawno-Historycznego” znalazła się kronika historii prawa Czechosłowacji za lata 1938—1947¹, pióra prof. V. Vaněčka z Uniwersytetu Karola w Pradze. W drugim tomie tegoż wydawnictwa ukazał się artykuł prof. Vaněčka pt. „Les družiny (gardes) princières dans les débuts de l'État tchéque”². Prace uczonych czeskich ukazały się również w tomie trzecim wydanym w r. 1951. Później nastąpiła przerwa we wzajemnych stosunkach, polegająca m. in. na tym, że polska nauka historii państwa i prawa zajęła się intensywniej przemianami własnymi i straciła z pola widzenia nauki prawnohistoryczne krajów sąsiednich. Ograniczono się najwyżej do obserwacji wychodzących prac i pisania recenzji dzieł prawnohistorycznych wychodzących w Czechosłowacji.

Milczenie to zostało przerwane dopiero w r. 1956, kiedy w tomie VIII z. 2 „Czasopisma Prawno-Historycznego” ukazał się artykuł omawiający bieżące prace historycznoprawne współczesnej Czechosłowacji oraz bibliografia tych prac za lata 1945—1955³. Odtąd też zagadnienia czechosłowackiej nauki historii państwa i prawa znalazły się z powrotem w polu zainteresowań „Czasopisma Prawno-Historycznego”. Wzajemność objęła i czechosłowacki periodyk pt. „Právně-historické Studie”, w którego tomie III, wydanym w r. 1957, ukazały się również artykuły omawiające wydarzenia w polskiej nauce historycznoprawnej.

Na ten okres przypada wizyta dra J. Kejřa, pracownika naukowego gabinetu historii państwa i prawa przy Instytucie Prawnym ČSAV w Polsce, m. in. w Poznaniu, badającego zagadnienia husyckie w Polsce oraz *bohemia* średniowieczne. Jeżeli chodzi o środowisko poznańskie, była to pierwsza wizyta czeskiego historyka prawa po wojnie. Z końcem września i z początkiem października 1957 r. złożył wizytę w warszawskim ośrodku historycznoprawnym doc. dr M. Viëtor, kierownik katedry teorii i historii państwa i prawa uniwersytetu w Bratysławie. Studiował on zagadnienia z historii państwa czechosłowackiego lat 1918/1920. Wnet potem w październiku 1957 r. wyjechał do Czechosłowacji kierownik zespołu katedr historycznoprawnych na Uniwersytecie im. A. Mickiewicza w Poznaniu prof. Z. Kaczmarczyk. Pragnął on nawiązać do tradycji ścisłych stosunków między poznańskim ośrodkiem historycznoprawnym a podobnym w Pradze. W dniach od 8—22 X odwiedził on trzy najważniejsze ośrodki w Czechosłowacji grupujące historyków prawa: Pragę, Berno i Bratysławę. W Pradze zwiedził katedrę historii państwa i prawa Uniwersytetu Karola oraz gabinet historii państwa i prawa przy Instytucie Prawnym

¹ V. Vaněček, Chronique d'histoire du droit en Tchécoslovaquie de 1938 à 1947, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, T. I, Poznań 1948.

² „Czasopismo Prawno-Historyczne”, T. II, Poznań 1949.

³ V. Vaněček, Prace prawnohistoryczne we współczesnej Czechosłowacji; V. Procházková, Najważniejsze czechosłowackie prace z dziedziny historii państwa i prawa z lat 1945—1955.

ČSAV, oba kierowane przez prof. V. Vaněčka. Na posiedzeniu wspólnym obu instytucji w dn. 14 X wygłosił prof. Z. Kaczmarczyk odczyt na temat: „Powstanie miast w Polsce”, ze szczególnym podkreśleniem zadań historii prawa na tym odcinku. W dn. 16 X zreferował również na podobnym posiedzeniu stan nauk historycznoprawnych w Polsce.

W Bernie prof. Z. Kaczmarczyk nawiązał kontakty z historykami prawa, pracującymi tam w oddziale Slovanskeho Ústavu i oddziale Instytutu Historycznego ČSAV. W Bratysławie zaś zwiedził katedrę teorii i historii państwa i prawa Uniwersytetu Komeńskiego, kierowaną przez doc. M. Vietora. Poza tym prof. Kaczmarczyk wygłosił w Bratysławie w dn. 21 X referat o stanie nauk historycznoprawnych w Polsce. Była to pierwsza po wojnie wizyta polskiego historyka prawa w stolicy Słowacji. Obok wizyt i odczytów prof. Kaczmarczyk przeprowadzał z pomocą czechosłowackich historyków państwa i prawa poszukiwania w bibliotekach i archiwach Pragi, Litomierzyc, Kutnej Hory, Berna i Bratysławy za zbiorami ortyli magdeburskich, uwieńczone odkryciem ciekawego rękopisu z końca XV w. w Archiwum Państwowym w Bernie (G. 10 č 285), zawierającego wiele ortyli wysyłanych przez Magdeburg do Krakowa. Zaznajamiał się też z literaturą dotyczącą historii prawa miejskiego w Czechach i w Słowacji. Jeszcze w listopadzie 1957 r. odwiedził ośrodek praski prof. dr W. Hejnosz z Uniwersytetu im. M. Kopernika w Toruniu. W trakcie pobytu zebrał on m. in. materiały do życiorysu znanego prawnika czeskiego z XVII w. Pawła Stránskeho. W dn. 18 XI prof. Hejnosz wygłosił w Pradze referat na temat: „Niektóre problemy z dziejów ludności wiejskiej w Polsce w średniowieczu”.

W następnym roku, 1958, z początkiem listopada wyjechał do Czechosłowacji prof. dr J. Bardach, profesor Uniwersytetu Warszawskiego i wicedyrektor Instytutu Nauk Prawnych PAN. Na uniwersytecie w Bratysławie wygłosił on dwa referaty. Jeden dla studentów I i II roku prawa pt. „Początki i charakter dawnego sejmku polskiego”, drugi na zebraniu katedry teorii i historii państwa i prawa pt. „Bieżące prace polskich historyków prawa”. W zakładzie zaś prawa Słowackiej Akademii Nauk wygłosił trzeci referat pt. „Niedział rodzinny w Polsce i na Litwie”. W Pradze na wspólnym zebraniu katedry i zakładu historii prawa prof. Bardach omówił bieżące prace historyków oraz sprawę dalszych wspólnych prac polskich i czechosłowackich historyków prawa. O przebiegu i wynikach VIII zjazdu polskich historyków w zakresie historii państwa i prawa, który odbył się we wrześniu 1958 r. w Krakowie zostali czechosłowaccy historycy prawa powiadomieni w osobnym artykule Z. Kaczmarczyka, drukowanym w czasopiśmie „Právník” w kwietniu 1959 r.⁴ Do Pragi wyjeżdżał dalej z Uniwersytetu Poznańskiego prof. J. Matuszewski, który bawił tam w dniach 2—9 listopada 1958 r., będąc referentem pracy kandydackiej dra W. Procházky. Przewód kandydacki odbywał się w Instytucie Prawa ČSAV, a dr Procházka przedstawił tu pracę na temat postępowania dowodowego w dawnym procesie słowiańskim. Prof. Matuszewski wygłosił w Pradze również referat pt. „O najstarszym zwodzie prawa polskiego”.

W trakcie 1959 r. doszło również do wymiany zdań na temat bieżących prac historycznoprawnych obu krajów. W maju bawił w Poznaniu i w Warszawie prof. dr V. Vaněček, a we wrześniu w Pradze prof. Z. Kaczmarczyk.

Jak już z samego suchego przeglądu przeglądu za lata 1956—1959 wynika, wzajemne stosunki historyków państwa i prawa Polski i Czechosłowacji znacznie się ożywiły. Nabrały one charakteru ciągłego i bardziej systematycznego. Współpraca na wielu odcinkach przeszła we współpracę ścisłą, merytoryczną. Dotyczy to np. współpracy czechosłowackich historyków prawa z prof. V. Vaněčkem na czele w dostarczaniu haseł do „Słownika Starożytności Słowiańskich”, przygotowywanego w Poznaniu w ra-

⁴ Z. Kaczmarczyk, Dějiny státu a práva na VIII všeobecném sjezdu polských historiků v Krakově, „Právník”, XCVIII nr 4, Praha 1959.

mach PAN. Ożywiła się również wzajemna wymiana wydawnictw. Należy sobie życzyć, aby ten stan utrzymywał się już odtąd bez jakiejś istotnej przerwy, aby nabrał też charakteru bardziej instytucjonalnego i roboczego. Jest wiele wzajemnie interesujących problemów badawczych i organizacyjnych do omówienia. Wystarczy choćby wskazać na bliskie analogie rozwojowe Czech i Polski w okresie państwa wczesnofeudalnego (X—XII w.), na zagadnienia prawa miejskiego Czech, Słowacji i Polski w średniowieczu (XIII—XIV w.), na zagadnienia ustrojowo-prawne Śląska (XIV—XVIII w.), które bez pomocy historyków czeskich i archiwów czeskich będą trudne do rozwiązania. Należałoby pomyśleć szybko o zorganizowaniu wspólnej konferencji historyków prawa obu państw i o wytyczeniu planu dalszej współpracy. Plany takie posiadają już historycy polscy i czechosłowaccy, pracujący w ramach Komisji historycznej polsko-czechosłowackiej. W komisji tej jednak nie zasiada nikt z historyków prawa obu stron i stąd zorganizowanie współpracy historyków prawa Polski i Czechosłowacji pod egidą PAN staje się koniecznością.

Zdzisław Kaczmarczyk

PRACE INSTYTUTU ŚLĄSKIEGO CZECHOSŁOWACKIEJ AKADEMII NAUK W OPAWIE

Instytut Śląski Czechosłowackiej Akademii Nauk w Oprawie jest jednym z najmłodszych instytutów akademickich. Do ich rzędu został zaliczony od 1 kwietnia 1958 r. Co prawda historia Instytutu Śląskiego sięga do r. 1948 i dalej. Ze względu na to, że w „Przeglądzie Zachodnim” ukazała się już poprzednio wiadomość o Śląskim Instytucie Naukowym w Oprawie, uważamy za zbyteczne rozpisywać się o jego powstaniu i tradycjach¹. Chodzi raczej o opis i charakterystykę działalności Instytutu po r. 1952, szczególnie od momentu włączenia go do Akademii.

Działalność Instytutu Śląskiego nie jest w Polsce nie znana, choćby dlatego, że jego program badawczy nie ograniczał się tylko do problematyki tej części Śląska, która znajduje się dziś po stronie czechosłowackiej, lecz obejmował także problemy czesko-polskich stosunków w przeszłości i zajmował się życiem naukowym polskiego Śląska oraz zachodniej Polski w ogóle. Co było przyczyną takich właśnie zainteresowań członków Instytutu? Była to przede wszystkim rola historycznego Śląska we wzajemnych stosunkach polsko-ceskich i wspólna, naukowo udokumentowana, obrona słowiańskiego charakteru ziemi, która stała się najpierw zdobyczą agresywnych niemieckich feudałów i terenem wojen dynastycznych, a wreszcie celem ataków nacjonalistycznego niemieckiego szowinizmu i hitlerowskiego faszyzmu, który tutaj dochodził do szczytowego nasilenia.

Wspólne zainteresowanie doniosłymi badaniami społecznych i przyrodniczych zjawisk oraz stosunków na Śląsku prowadziło do zbliżenia polskich pracowni specjalizujących się w problemach śląskich z odpowiednimi czeskimi, w naszym przypadku do współpracy Instytutu Śląskiego z naukowymi instytucjami w Katowicach, Opolu i Wrocławiu. Przez odmienne sposoby rozwiązywania niektórych historycznych problemów wyniknęła, w ciągu lat, konieczność wzmocnienia i pogłębienia tej współpracy oraz jej konkretyzacji. Równomierny rozwój współpracy natrafia jednak na liczne przeszkody, z których najuciążliwszą jest różnorodna struktura instytutów i zakładów.

Instytut Śląski jest zakładem wielozakresowym, specjalizującym się w całości kształcie badań dotyczących Śląska. Już z samego przeprowadzonego w nim podstawowego podziału, na pierwszy rzut oka, wynika cała złożoność jego pracy i możliwości kontaktów.

¹ Patrz M. K u d é l k a, Naukowy Instytut Śląski w Oprawie (*Slezský studijní ústav*) ośrodkiem nauki czeskiej na Śląsku „Przegląd Zachodni”, 1950, nr 9/10, s. 349—350 (przyp. redakcji).